

AUGALŲ STUDIJA IR ISTORINIAI EKSKURSAI ŽILVINO KROPO KŪRYBOJE

Kritinė recenzija

Lietuvos fotografijos padangėje jau ne pirmus metus pastebimas ir daugumos meno vartotojų akį traukiantis išskirtinis Žilvino Kropo kūrybos braižas. Naujausioje kūrinių serijoje „Įkūnytas išnykimas“ menininkas grįžta prie paprastų, senųjų fotografijos technikų. Tokiu būdu, nuotraukų pagalba Ž. Kropas kelia klausimą apie fotografijos fenomeno esmę.

Pirmiausiai, prieš pradedant išsamią kūrinių analizę, dera paminėti aktualius menininko biografijos faktus. Panevėžio mieste gyvenantis ir kuriantis Ž. Kropas yra alternatyvios fotografijos kūrėjas ir edukatorius. Nuo 2012 m. menininkas yra Panevėžio fotografų draugijos narys, nuo 2017 m. jo kūrybą pristato VšĮ „Gabrielės meno galerija“ (Kaunas). Meno kūrėjo statusas fotografui buvo suteiktas 2019 m., o nuo 2020 m. Ž. Kropas yra Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys. Kūrėjas rengia autorines parodas ir yra aktyvus grupinių renginių dalyvis; jo nuotraukos demonstruotos Lietuvoje, Lenkijoje, Jungtinėje karalystėje, Pietų Korėjoje, Vietname, Argentinoje, Čilėje, Meksikoje, Baltarusijoje etc. Ž. Kropo kūryba išsamiai pristatoma Lietuvos, JAV, Prancūzijos, Ispanijos, Meksikos, etc. kultūros spaudoje.

Naujausias Ž. Kropo kūrinių ciklas „Įkūnytas išnykimas“ į žiūrovą prabyla kvestionuodamas pasaulio laikinumą ir trapumą. Nuotraukose regime augalų atspaudus, kuriuos pats menininkas metaforiškai gretina su žemėlapių fenomenu:

*[...] augalo lapas kaip žemėlapis pasirinktas neatsitiktinai, tai medžiaga-priemonė, kuri puikiai atspindi gyvenimo ciklą, laiko ir erdvės pokyčius
[...]. Lapas-žemėlapis simbolizuoja gamtą, kurios kaitai neįmanoma pasipriešinti¹.*

Pastebėtina, kad žemėlapiai egzistuoja dėl natūralaus poreikio ženklinti ribas, o ribų ženklinimas mums padeda nusakyti aplinkos tapatumą arba savo tapatumą konkrečiose, kintančiose geografinėse koordinatėse.

Maža to Ž. Kropo kuriami augalo lapų atspaudai leidžia romantizuotai svarstyti apie poreikį žymėti jūros sroves, povandenines olas, krantų kontūrus, žemumas ir aukštikalnes. Žemėlapiai rodo mūsų poreikį ženklinti ne visus daiktus ir jų aplinkas, bet tik tai, kas siejasi su mūsų veikla. Mano teiginiui antrina Sikora Adam'as (g. 1960 m.):

¹ Kropas, Ž. (2020-11-05). *El. laiškas R. Venckui apie fotografijos kūrybą.*

[...] *grafinio vaizdavimo pagalba svarbu yra ne suvokti kažkokią slėpiningą būties esmę, o paimiti pasaulį į savo rankas, jį užvaldyti, kad jis galėtų tenkinti žmonių reikmes*².

Taigi, Ž. Kropo augalų lapijos vizualus studijavimas – tai lyg praeito laiko žemėlapiavimas, kurį (kaip ir daugumą meno kūrinių) *skaitome* intuityviai ir beveik nepasikliaudami logika.

Aliuzija į žemėlapių fenomeną verčia prabilti apie grafinę komunikacijos išraišką, gausiai plėtojama šiolaikiniame informacijos dizaino lauke. Informacinė grafika gali būti suvokiama kaip informacijos perdavimas vaizdingomis meno priemonėmis³. Aišku viena, kad ir kokia įdomi būtų informacija, tačiau žmonės geriau ir greičiau supranta vizualinę jos išraišką. Tokiu būdu atsiranda universalūs grafiniai simboliai bei progresyviai vystosi grafinio vaizdavimo tradicijos⁴. Tad apmąstant Ž. Kropo meninės kalbos strategiją ir žvelgiant į jo naująjį kūrinių ciklą galima bent iš dalies atsigręžti į žemėlapių fenomeną.

Pastebėtina, kad Ž. Kropo augalų atspaudai (ir ypač žiedų) ypatingai patraukia žiūrovų dėmesį. Kyla esminis klausimas, kodėl mus žavi augalų atvaizdai? Gamtoje augalo žiedų funkcija yra grynai reprodukcinė. Per milijonus metų egzistencijos žydinčių augalų rūšių išsivystė daugiau nei 400 000. Skirtinga spalva, forma ir kvapu augalai viliodami vabzdžius konkuruoja tarpusavyje⁵. Žmogaus kultūroje augalai yra skirti jausmams reikšti, emociniai savijautai sustiprinti, gyvenamosios, ar kitos patalpos įspūdžiui pagerinti. Augalai naudojami kvėpalų, vaistų ir maisto gamyboje⁶. Bet įdomiausia yra tai, kad manoma jog dėl formos, spalvos ir kvapo kai kurie žiedai, o taip pat ir visa lapija, primena valgomus vaisius. Būtent tai ir traukia nesąmoningai grožėtis augalais, net tais, kurie įspaudžiami Ž. Kropo fotokūriniuose.

Fizikas David'as Deutsch'as (g. 1953 m.) mano, kad grožėjimasis augalų struktūromis yra sąlygotas objektyvios grožio kategorijos⁷, t.y. dėmesį traukia harmoningos spalvos, taisyklingos

² Sikora, A. (2001). *Susitikimas su filosofija: nuo Herakleito iki Huserlio*. Vilnius: Alma littera, 226 (iš lenkų kalbos vertė Jūratė Skersytė).

³ Jacobson, R. E., Jacobson, R. (2000). *Information Design*. MIT Press, 2000, 15.

⁴ Steven Heller, Teresa Fernandes. *Becoming graphics designer*. (John Wiley and sons, Inc., 1999); Robert E. Jacobson, Robert Jacobson. *Information Design*. New York: MIT Press, 2000.

⁵ Gottesman, S. (2017). *A Brief History of Flowers in Western Art*. Prieiga internetu: <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-van-gogh-okeeffe-art-history-famous-flowers> (žiūrėta 2020-11-09).

⁶ Armstrong, A. (2016). From Van Gogh To Jeff Koons, Here's a History of Flowers in Art. *VKE*. Prieiga internetu: https://creators.vice.com/en_uk/article/mgp4d8/history-of-flowers-in-art-jeff-koons-van-gogh-okeeffe (žiūrėta 2020-11-09).

⁷ Žr. ten. pat.

lapų formos ir jų fraktalinė sandara. Nors augalai ir yra suvokiami individualiai, tačiau jie skatina kurti kultūriškai-socialiai angažuotus ženklus ir juos platinti per meno kūrinius. Išstisus šimtmečius kūrėjai plėtojo augalo formų simbolines reikšmes, nuolatos verifikavo ir keitė skirtingos rūšies augalo prasmę vaizduojamojoje dailėje.

Jau ne pirmus metus nuosekliai ir metodiškai plėtojama Ž. Kropo meno kalba verifikuoja herbariumo fenomeną. Pastebėtina, kad herbariumo reiškinių menininkas specialiai ir sąmoningai neakcentuoja. Herbariumai yra botanikos studijų dalis.

Paminėtina, kad seniausios botanikos iliustracijos datuojamos 1-ajame amžiuje pr. Kristų. Graikų fizikas Krateus pirmasis pradėjo piešti preciziškai detalai tikslius augalų atvaizdus. Ši praktika buvo tęsiama ir ištobulėjo viduramžiais bei Renesanso laikotarpiu. Turtingiausias botanikos studijų palikimas yra 1750-1850 m. Šis laikotarpis yra vadinamas botanikos iliustracijų aukso amžiumi. Iškiliausi kūrėjai yra Joseph Banks (1743 – 1820) ir Pierre Joseph Redouté (1759 – 1840). Jie daug keliavo po pasaulį ir fiksavo kiekvieną pamatytą augalą ir jo žiedą. Jie studijuodavo augalus kaip mokslininkai ir grįžę į Europą mokslo darbuose pristatydavo naujai atrastas rūšis⁸.

Botanikos studijų iliustracijų esmė, prie kurios grįžta Ž. Kropas – tai unikalūs kiekvieno augalo atvaizdas. Tačiau menininkas priešingai nei herbariumų klasikais nesiekia eliminuoti lapų defektus (raukšleles, skylės, nutrupėjimus ir t.t.). Ž. Kropas panašiai kaip ir XVIII – XIX a. dailininkai studijuoja daug augalo pavyzdžių, juos atidžiai užfiksudamas atvaizduose formuoja augalo kaitos tipologiją bei tokiu būdu plėtoja savotišką laiko ir erdvės kartografavimą.

Taigi, Ž. Kropo kūriniuose, lyg žemėlapiuose persipina laikas ir erdvė, stabilumas ir trapumas. Remiantis Edmund'u Husserl'iu (1859 – 1938) galima teigti, kad fotografija rodo jog laikas, kurį sąmonė *racionalizuoja*, nėra tas pats laikas, kuriame ji gyvena⁹. Fotografija mums leidžia tuo pačiu metu būti dviejuose laikuose – atvaizdo ir tikrovės.

Nuotraukose regime ankstesnėje tikrovėje egzistavusių augalų atspaudus. Remiantis Jascques'o Derrida (1930 – 2004) teorine žiūra galima konstatuoti, kad augalo atvaizdai tarsi atskyla nuo kažkada egzistavusios dabarties, užsilaiko atspauduose ir įsiterpia mūsų laike¹⁰. Ž. Kropo

⁸ Gottesman, S. (2017). *A Brief History of Flowers in Western Art*. Prieiga internetu: <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-van-gogh-okeeffe-art-history-famous-flowers> (žiūrėta 2020-11-09).

⁹ Rubene, M. (1995). *Dabarties filosofija: iš esaties į esatį*. Vilnius: Alma Littera, 12; (Iš latvių kalbos vertė Renata Zajančauskaitė).

¹⁰ žr. Venckus, R. (2014). *Jacques'o Derrida dekonstrukcijos taikymas videomeno tyrimui*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, Lietuvos kultūros tyrimų institutas.

kūriniai – tai lyg sąmoningas, vizualus ir intelektualus *buvimo-nebuvimo* žaidimas. Kitą vertus fotografijoje viskas fiksuojama lyg faktais grįstoje mokslinėje ataskaitoje, kurioje susiduriame su kažkada buvusiomis gyvomis struktūros, jau nebegalinčiomis pasikeisti laike.

Fotoatvaizduose viskas kitaip nei prisiminimuose, kuriuos galima lipdyti taip kaip patinka atitinkamu laiku ir atitinkamoje vietoje. Paradoksalu, bet Ž. Kropo fotografijose aktualizuojama laiko problema iš mano atminties prikelia Albert'o Camus mintį:

[...] laikas atgaivina laiką, o gyvenimas tarnauja gyvenimui [...].

Tad šiuo (Ž. Kropo) kūrybinio ciklo atveju fotografija atlieka tam tikros laiko mašinos funkciją – ji atgaivina kitą laiką ir įkelia jį į mūsų laiką nors mes ir gyvename savo gyvenimus, tekančius savo unikalia vaga. Atvaizduose regime viską kas yra pajaučiama tikrovėje, o tuo pačiu ir gamtoje. Tikrovėje daiktai ir pavidalai tarytum teka ir šiuo atveju (remiantis Platono filosofija) nėra jokių pirminių medžiagų, kurios nesiskaidytų ir nesudarytų naujų formų. Apie tai Jostein Gaarder (g. 1952 m.) teigia:

[...] absoliučiai viskas, kas priklauso jusliniam pasauliui, sudaryta iš materijos, kurią ėda laikas¹¹.

Fotografija mums rodo, kad erdvė egzistuoja tarytum pilna atomų, kurie nuolatos juda, susiduria, jungiasi ir dalinasi¹². Fotografija yra laikinumo sustabdymas ir tuo pačiu – laikinumo įrodymo priemonė.

Nors Walter'is Benjamin'as (1892 – 1940) ir yra argumentavęs, kad fotografija kaip mechaninio reprodukovimo forma naikina kūrinio aurą¹³, tačiau jis nenumatė fotografijos technologinės ir estetinės kaitos, kurioje šiuolaikiniai menininkai patys pradėtų klausti apie jos (fotografijos) aurą. Paradoksalu, bet esu įsitikinęs, kad Ž. Kropo grįžimas prie senųjų fotografijos technikų yra ir tam tikras grįžimas prie klausimo apie tai kas yra fotografijos tikroji aura. Tokiu būdu yra grįžtama prie objektyviosios realybės, kuri lyg tam tikra duotybė atsiveria per žmogaus jusles.

¹¹ žr. Jostein, G. (2018). *Sofijos pasaulis*. Vilnius: Tyto Alba, 30; (iš norvegų kalbos vertė Eglė Išganaitytė).

¹² Remtasi, plačiau žr. Roterodamus, E. (2011). *Pagiriamasis žodis kvailybei*. Vilnius: Vaga, 12; (iš lotynų kalbos vertė Merkelis Račkauskas).

¹³ Žr. Brown, S., Collinson, D., Wilkinson, R. (Ed.), (1998). *One Hundred Twentieth-Century Philosophers*. Routledge: London, New York, 17.

Objektyvi realybė lyg ir egzistuoja atskirai, bet ją su mumis gana intuityviai sujungia fotografija. Tad šiuo atveju pasaulis nėra vien juslinių potyrių visuma. Priešingai nei daugumai dabarties kultūros vartotojų Ž. Kropas savo kūriniais demonstruoja, kad jam rūpi anksčiau gyvenusių kartų indėlis į vizualinį pasakojimą, formos ir turinio santykis, atsiskleidžiantis per technologijos įvaldymą ir atvaizdo kūrimą. Tikriausiai todėl Ž. Kropas pasitraukia iš tos fotografijos, kurioje regimi visuotinai priimtini populiarieji kodai; kur atvaizdais siekiama akumuliuoti kuo daugiau populiarumo. Apie tai Guy Debord (1931 – 1994) yra teigęs:

*[...] populiarumo kiekis reiškia galią. Industrinė vaizdų gamyba, poreikis būti paklausiam (patį kūrėją – R. V. pastaba) paverčia [...] lėlėmis*¹⁴.

Neabejotinai, Ž. Kropo kūryba yra gili ir aktualizuojanti esminius klausimus. Pasitelkdamas fotografijos technikas menininkas grįžta ne prie klausimo apie esmę, bet apie tapatybę. Menininkas mus verčia žiūrėti į fotografiją ir klausti apie *štai-būtį*¹⁵ (kas čia yra pavaizduota, kas čia dalyvauja, kas čia išlieka ir jau yra pasiglemžta praeities laiko?)

Pabaigai, remiantis Ž. Kropo prasmingomis savianalitinėmis įžvalgomis¹⁶ galima konstatuoti, kad foto-plokštumose demonstruojami lapų atvaizdai (galime teigti metaforiškai) išbando pasaulio, valstybių, miestų laikinumą, kur, galiausiai, pats pasaulis pasirodo esąs tik laikina stotelė. Galvoti apie laikinumą Ž. Kropui padeda magiškas ir tarytum cheminiu užkratu grindžiamas chlorofilo fotografavimo procesas, kurio metu atvaizdas tarytum persikelia į augalo vidų ir jį užvaldo be jokio fotoaparato, jokios įprastos foto-chemijos ir net foto-popieriaus; taip fotografija pati lieka kažkur už *foto*... Kadangi ne visi lapai į save įsileidžia svetimkūnius todėl ir atsiranda nemažai vietos ištaisai klausimų virtinei (kodėl, kaip, kam?)...

Prof. dr. REMIGIJUS VENCKUS

Humanitariniai mokslai, menotyra (03H). Meno istorija (H310)

¹⁴ Debord, G. (2006). *Spektaklio visuomenė*. Vilnius: Kitos knygos, p. 20; (iš prancūzų kalbos vertė Dainius Gintalas).

¹⁵ Štai-būties kategorija pasiskolinta iš Martin'o Heidegger'io; plačiau žr. Heidegger, M. (2014) *Būtis ir laikas*. Vilnius: Technika; (iš vokiečių kalbos vertė Tomas Kačerauskas). Taip pat žr. Rubene, M. (1995). *Dabarties filosofija: iš esaties į esatį*. Vilnius: Alma Littera, 301; (iš latvių kalbos vertė Renata Zajančauskaitė).

¹⁶ Kropas, Ž. (2020-11-05). *El. laiškas R. Venckui apie fotografijos kūrybą*.